

Gezinsboerderij Zonnehoeve: nieuwe kansen voor kinderen en jongeren

versie Dec. 2008

1. Inleiding

In het project Gezinsboerderij werken twee sectoren, nl. die van de landbouw en van de jeugdzorg samen om zorg en behandeling te realiseren voor kinderen die niet meer thuis kunnen wonen. In het project wordt in zekere zin voortgebouwd op een “traditie”, waarin stadskinderen (“de bleekneusjes”) voor langere of kortere perioden op het platteland werden opgevangen. In het project Gezinsboerderij wordt echter een innovatief aanbod ontwikkeld voor meer of minder ernstig getraumatiseerde jeugdigen in de leeftijd tot 18 jaar, die aangewezen zijn op de residentiële jeugdzorg.

Het project Gezinsboerderij is een project van de Leo Stichting en Stichting Zonnehoeve. De Leo Stichting is een multifunctionele organisatie op het terrein van de jeugdhulpverlening. Onderdeel hiervan is de Rudolphstichting in de Glind, waar al decennia voor kinderen mogelijkheden zijn om in pleeggezinnen in een plattelandse sfeer opgevangen te worden. Recent is bij de Rudolphstichting ook het landelijke steunpunt voor Landbouw en Zorg ondergebracht. Stichting Zonnehoeve heeft zich, vanuit de visie dat landbouw en jeugdzorg elkaar iets te bieden hebben, ten doel gesteld op landbouwbedrijf Zonnehoeve twee gezinshuizen te realiseren voor jeugdigen die uit huis zijn geplaatst.

Op de biologisch-dynamische boerderij Zonnehoeve komen twee gezinshuizen waar deze jeugdigen samen met de gezinsouders wonen. De gezinsouders nemen de jeugdigen op in hun gezin, geven hen zorg en ondersteuning en begeleiden hen op hun weg naar volwassenheid. Daarnaast biedt boerderij Zonnehoeve, als integraal onderdeel van de behandeling, de kinderen en jongeren de gelegenheid te leven te midden van en te participeren aan het sociale leven van de Zonnehoeve, haar landbouwactiviteiten en naturomgeving. Het gaat om een geïntegreerde hulpverlening waarin de verschillende onderdelen nauw op elkaar zijn afgestemd en vanuit dezelfde visie worden vormgegeven. In termen van de zorgprogrammering gaat het om een integratie van de functies: behandeling; opvoedende of vormende relatie; verblijf, verzorging en training. Uitgangspunt van de hulpverlening is dat de jeugdigen zoveel mogelijk meegenomen worden in een gewone gezinssituatie binnen een gewone boerderij-, leef- en werksituatie. De nadruk ligt op de helende werking van de dagelijkse levenssfeer in het gezin en op de boerderij in haar geheel én op de ervaringsmogelijkheden van specifiek op de hulpvraag van het kind toegesneden activiteiten.

(Ortho-) pedagogische principes dragen er zorg voor dat de verschillende mogelijkheden optimaal benut worden. Deze principes gelden zowel voor het handelen van de gezinsouders, als voor dat van de begeleiders van landbouw- en natuuractiviteiten.

In de komende jaren zal er aan gewerkt worden dit aanbod te differentiëren naar modules en zorgprogramma's te ontwikkelen.

Zonnehoeve is gestart in 1981 en is een van de oudste biologisch-dynamische bedrijven in Flevoland. De boerderij ligt tussen Almere en Zeewolde. Zonnehoeve is een gemengd bedrijf met 1 melkveehouderij (120 stuks), paarden- en ponyfokkerij (100 stuks), akkerbouw en grove tuinbouw (50 hectare) en beheer van 300 hectare natuurgebieden. Daarnaast is de ambachtelijke maalderij en bakkerij Het Zonnelied op het terrein gevestigd. Hier wordt het graan van Zonnehoeve en andere omringende biologische bedrijven gemalen en gebakken.

Boerderij Zonnehoeve hecht aan de ontwikkeling van de twee gezinshuizen, omdat dit past binnen de nieuwe visie op de ontwikkeling van het platteland, waarbij diverse functies worden geïntegreerd en elkaar versterken. Bovendien zal de aanwezigheid van jeugdigen nieuwe impulsen brengen voor het leven op de boerderij. In die zin is er sprake van wederkerigheid: het project is niet alleen van betekenis voor de jeugdigen, maar ook voor de ontwikkeling van Zonnehoeve en haar bewoners. Het streven is de landbouw te vermenselijken en jeugdigen de kans te bieden volledig mens te worden aan de landbouw. De opvang en begeleiding van de jeugdigen zal voor Zonnehoeve het culturele, sociale en economische draagvlak van het bedrijf vergroten. Ook op het dagelijkse agrarische werk heeft de zorg een positief effect. Doordat de kwaliteiten van de landbouw expliciet worden ingezet in de hulpverlening aan kinderen, blijven die kwaliteiten bewust in de beleving van de volwassenen. De zwaarte en het routine-matige wat landbouw, zeker op de zeekei van de polder, ook in zich draagt, wordt door aanwezigheid van kinderen verlicht en verluchtigd.

In deze notitie wordt de inzet van de Zonnehoeve in de jeugdzorg nader uitgewerkt. We starten in paragraaf 2 met een beeld van leven en werken op de Zonnehoeve. Vervolgens in paragraaf 3 een eerste afbakening van de groep jeugdigen die in het project Gezinshuizen opgenomen kunnen worden. Daarna komen in paragraaf 4 de pedagogische principes aan bod die op Zonnehoeve uitgangspunt zijn. In paragraaf 5 verbinden we de pedagogische principes en de mogelijkheden van de Zonnehoeve in een beschrijving hoe de hulpverlening van de jeugdigen vorm en inhoud krijgt. Paragraaf 6 is gewijd aan een schets van de organisatorische vormgeving van het project. In paragraaf 7 tenslotte geven we aan hoe we de methodiek van opvang van kinderen op de Zonnehoeve verder willen ontwikkelen. Ons oogmerk daarbij is dat niet alleen de Zonnehoeve hiervan kan profiteren, maar ook andere locaties waar het leven en werken op de boerderij ingezet wordt om kinderen, die elders zijn vastgelopen, nieuwe kansen te bieden.

2. De boerderij als microwereld

Kern van de hulpverlening op Zonnehoeve is dat de jeugdigen zoveel mogelijk meegenomen worden in een gewone gezinssituatie binnen een gewone boerderij-, leef- en werksituatie. De mogelijkheden van de dagelijkse levenssfeer in het gezin en op de boerderij in haar geheel én de mogelijkheden van de specifiek op de hulpvraag van het kind toegesneden activiteiten worden, behalve door pedagogische principes van waaruit gewerkt wordt, bepaald door de kenmerken van landbouwbedrijf Zonnehoeve. Op Zonnehoeve zijn verschillende leefwerkgebieden, die samen het geheel van de boerderij vormen. We geven van elk gebied een korte schets.

De gezinshuizen

De huizen staan op het erf van Zonnehoeve en hebben hun eigen kleinschalige omgeving daarbinnen: bloementuin, eigen tuintjes voor de kinderen, speelmogelijkheden en huisvesting voor kleine dieren. In elk huis wonen gezinsouders met eigen kinderen en 4 tot 6 opgenomen kinderen. In het gezin is aandacht voor een gezonde en sfeervolle omgeving, voor regelmaat en ritme en voor gezonde en smakelijke voeding.

De huizen zijn zo gebouwd en ingericht dat het gezinsleven wordt ondersteund (bv. door de manier waarop de verschillende gezinsruimten zich tot elkaar verhouden), maar er ook voldoende mogelijkheden zijn om zich terug te trekken (o.a. door ruime slaapkamers en hoekjes in het huis).

De sociale context op Zonnehoeve

Op Zonnehoeve wonen drie gezinnen en twee medewerkers op het bedrijf, daarnaast werken er acht mensen in de bakkerij en maalderij en zijn er regelmatige tijdelijke medewerkers. De mensen die wonen en werken op Zonnehoeve geven vorm aan de sociale identiteit van Zonnehoeve. Hierin spelen de gezamenlijke inspiratie voor biologisch-dynamische landbouw en het streven naar een optimaal leefklimaat met oprechte belangstelling en aandacht voor elkaar, een belangrijke rol.

De arbeidsorganisatie rond dieren, gewassen en machines

Het landbouwbedrijf bestaat uit de volgende werkgebieden:

- melkveehouderij
- paardenhouderij
- kleinvee (de varkens/kippen)
- akkerbouw/tuinbouw
- mechanisatie

Een aparte plek neemt de moestuin in: enerzijds gericht op productie, anderzijds ook een element van het huiselijk leven. Doordat een boerderij ook een economische activiteit is, is er een levendige relatie met afnemers, toeleveranciers en consumenten.

Het werk op een landbouwbedrijf is erop gericht optimale levensvoorwaarden te scheppen voor dieren en planten en heeft een aantal specifieke kwaliteiten:

- het is concreet, zichtbaar en begrijpelijk
- Wordt aangestuurd door een objectieve en zichtbare noodzaak tot handelen: de aardappelen moeten uit de grond en de koe moet gemolken
- er wordt hard en taakgericht gewerkt, het is geen kwestie van 9 uur tot 5 uur
- samenwerking en praktisch probleemoplossing spelen een belangrijke rol
- er moet steeds worden ingespeeld op weersomstandigheden.

Elk werkgebied heeft haar eigen kenmerken, organisatie en manier van werken.

Door de omvang van de veestapel, het belang dat gehecht wordt aan goede kwaliteit en de dagelijks terugkerende werkrouines is *de melkveehouderij* een werkgebied dat een beroep doet op stabiliteit, verantwoordelijkheidsgevoel en het vermogen rustig te blijven bij verstoringen van het ritme. Daarnaast is er veel te beleven rond de koeien: het kalven, de kalfjes, het ophalen van de koeien uit de wei, het voeren, het melken, enzovoort.

In *de paardenhouderij* gaat het om fokken, beleren en berijden. Bij het beleren en berijden wordt ervan uitgegaan dat paarden en pony's sensibele, sociale dieren zijn, die niet alleen reageren, maar ook communiceren. Paarden en pony's doen een sterk beroep op wil en inzet. Als deze worden gegeven, kunnen, in een persoonlijke samenwerking tussen mens en paard, prestaties worden geleverd. In de wedstrijdspanning hebben al heel wat pony's en paarden van Zonnehoeve letterlijk hun sporen verdiend. Het werk in de paardenfokkerij wordt gecombineerd met natuurbeheer. Dat betekent dat voor veel zorg voor de paarden letterlijk de ruimte wordt gekozen.

Ook de semi-professionele *kleinveestal* (o.a. varkens en schapen) waarin professioneel, maar op een kleinere schaal wordt gewerkt is gericht op productie. In vergelijking met de melkveehouderij en akkerbouw is er echter veel handmatig werk. De dagelijkse verzorging van deze dieren is zeer overzichtelijk, waarbij de eigen sfeer en het eigen karakter van elk dier afzonderlijk direct merkbaar is.

De *akkerbouw* is enerzijds een sterk gemechaniseerde bedrijfsonderdeel, waarin het werk wordt gedaan met behulp van trekkers en werktuigen. Om te weten wanneer wat gedaan moet worden, is gevoel voor de toestand van de grond en van het gewas belangrijk. Dit vraagt goed observeren en regelmatig het land opgaan om te kijken hoe grond en gewas ervoor staan. Anderzijds heeft de akkerbouw ook een sterk handmatige component zoals het wieden van het onkruid in de (voor)zomer: een arbeidsintensieve klus die veel doorzettingsvermogen en werkkraft vraagt.

De mechanisatie doet een beroep op technisch inzicht en technische vaardigheden, op materiaalgevoel en op controle en beheersing. Vooral in de wintertijd wordt in de werkplaats gewerkt aan het onderhoud van machines en werktuigen. De beleefwerkgebieden zijn met hun eigen karakter en eigen organisatie ingebed in het landbouwbedrijf. Vanuit een verbondenheid met natuurprocessen wordt er gewerkt aan de zorg voor grond, dieren en planten. Die verbondenheid met de natuur is niet alleen in het werk beleefbaar. De ruimte op en rond Zonnehoeve maakt het mogelijk de kracht van en de verbondenheid met de natuur te ervaren: buiten zijn, de wind voelen, lopen door het weiland, de enorme sterrenhemel. Maar ook: de vrije ruimte tussen de sferen waar de rommelhoekjes, de resthopen van het zand, de houtwallen, de stro- en hooiopslag, werelden op zichzelf zijn.

3. *Voor welke kinderen?*

Zonnehoeve wil met de twee gezinshuizen een orthopedagogisch aanbod creëren voor meer of minder ernstig getraumatiseerde kinderen die aangewezen zijn op de residentiële jeugdzorg. Om in de gezinshuizen zoveel mogelijk het normale gezinsleven te benaderen wordt gekozen voor een heterogene samenstelling van de groep qua leeftijd, sekse en problematiek. Kinderen, jongens en meisjes, tot 18 jaar die gezien hun hulpvraag baat kunnen hebben bij het leven op de Zonnehoeve zijn in principe welkom.

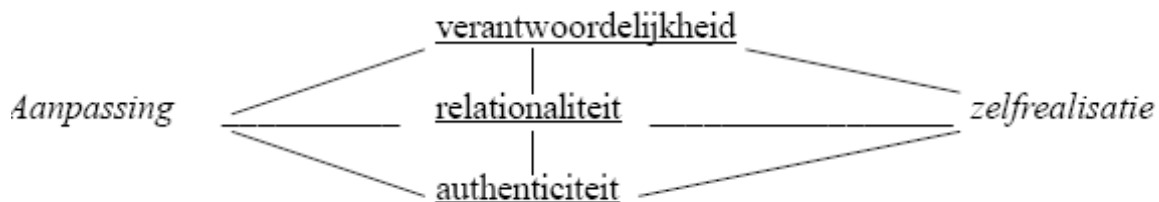
Wanneer we uitgaan van de indeling van De Ruyter (1999, p.12) kan het gaan om kinderen met de volgende behoeften:

- jeugdigen die beperkt zijn in het uiten van hun behoeften (bijvoorbeeld jeugdigen met een mentale beperking)
- jeugdigen bij wie de behoefte aan zekerheid domineert (bijvoorbeeld de autistische jeugdige)
- jeugdigen bij wie de behoefte aan exploratie domineert (bijvoorbeeld de jeugdige met aandachtsstoornissen of hyperactiviteit)
- jeugdigen bij wie de behoefte aan veiligheid domineert (bijvoorbeeld de sociaal angstige jeugdige)
- jeugdigen bij wie de behoefte aan invloed domineert (bijvoorbeeld de jeugdige met tekort aan empathie)

Contra-indicaties voor plaatsing op de Zonnehoeve zijn ernstige verslavingsproblematiek en ernstige psychopathische stoornissen. Dergelijke problematiek vraagt een te grote aanpassing van de dagelijkse leef sfeer om de veiligheid van mensen, dieren en omgeving in voldoende mate te kunnen garanderen.

4. *Pedagogische principes*

In de opvang van de kinderen komt de nadruk te liggen op de helende werking van de dagelijkse levenssfeer in het gezin en op de boerderij in haar geheel én op de ervaringsmogelijkheden van specifiek op de hulpvraag van het kind toegesneden activiteiten. Kinderen willen zich ontwikkelen, hun talenten tot ontplooiing brengen, groot worden. Ook waar kinderen zich door traumatiserende ervaringen terugtrekken of juist agressief gedrag gaan vertonen, ligt daarachter het verlangen naar groei (*zelfrealisatie*) en meedoen (*aanpassing*) verborgen. Op de Zonnehoeve wordt ernaar gestreefd dat verlangen te activeren en zo aan te sluiten bij het gezonde deel van kinderen. De kunst in opvoeding is het vinden van een *integratie tussen het streven naar aanpassing aan de eisen van omgeving en het gericht zijn op de zelfrealisatie en zelfontplooiing van het kind*. De ontwikkeling van verantwoordelijkheid, van relationaliteit en van authenticiteit spelen hierin de bemiddelende rol. De ontwikkeling van verantwoordelijkheid en van authenticiteit zorgen ervoor dat aanpassing geen passief volgen is, maar een keuze. De ontwikkeling van relationaliteit zorgt ervoor dat zelfrealisatie zich ontwikkelt vanuit verbondenheid en niet verwordt tot egoïsme of narcisme. In schema: (Traas, 1997, p.54)

Kijken we naar wat deze ontwikkeling vraagt van de gezinsouders, van de begeleiders en van de opvoedingssituatie dan is het ten eerste van belang dat jeugdigen van meet af aan gezien worden in hun eigenheid, dat deze eigenheid wordt gerespecteerd en tegelijk kansen geboden worden zich verder te ontwikkelen.

Opvoedingshandelen is altijd een relationele aangelegenheid, gebaseerd op persoonlijke betrokkenheid van de gezinsouder/ begeleider en respect voor de eigenheid van het kind. Dit impliceert niet dat van meet af aan sprake moet zijn van een nauwe band tussen gezinsouders/begeleiders en kinderen. Integendeel, juist bij getraumatiseerde kinderen zullen de gezinsouders en begeleiders vaak afstand moeten bewaren. Maar de gezinsouders, de begeleiders en de andere volwassenen op Zonnehoeve staan als het ware sociaal borg voor het kind. Vanuit een actief vertrouwen laten zij de jeugdige weten dat er altijd nieuwe kansen zijn en dat niet steeds het verblijf ter discussie staat. De ervaringen binnen de Leo Stichting geven aan dat dit een belangrijke voorwaarde is om verder te komen met kinderen.

Het kind wordt zorgend begeleidend tegemoet getreden en vooral niet taxerend, beoordelend of veroordelend. We sluiten aan bij de volgende uitspraak van Köhler (1999, p. 38): “De bevestigende blik is therapeutisch en daardoor begrijpend (en omgekeerd). De beoordelende blik is stigmatiserend. Degene die erdoor getroffen wordt zal zich ertegen verweren met gedrag dat de

vooroordelen juist bevestigt (...) Het afwijzen van de beoordelaars en hun bedoelingen is in feite een zinvolle reactie.”

Zelfrealisatie en zelfontplooiing veronderstellen het opdoen van nieuwe ervaringen. De diversiteit van het aanbod op Zonnehoeve biedt elk kind relevante ervaringsmogelijkheden in de gewone dagelijkse gang van zaken op de boerderij. In de context van het relatief veilige en overzichtelijke leven en werken op de boerderij is het mogelijk in te spelen op de mogelijkheden van de kinderen en rekening te houden met hun beperkingen.

In het kader van de behandelingsplanning worden voor elk kind bij zijn hulpvraag passende activiteiten geselecteerd en georganiseerd. In het algemeen zijn de activiteiten erop gericht:

- de kracht van een kind op te sporen en te bevestigen;
- Voor een kind onbekende gebieden te ontsluiten;
- en een kind enthousiast te maken en te motiveren tot onderzoeken en leren.

De activiteiten zullen zo zijn ingericht dat zij een vanzelfsprekend en betekenisvol onderdeel zijn van het leven en werken op Zonnehoeve (geen ‘bedachte’ activiteiten) en dat het leren ingebouwd is in de activiteit zelf (objectieve feedback). Echtheid en eerlijkheid van de volwassenen zijn een noodzakelijke voorwaarde voor de ontwikkeling van relationaliteit. Daar waar kinderen volwassenen (nog) onvoldoende vertrouwen, kunnen ze in de omgang met dieren en planten toch ervaring opdoen met dergelijke relaties. Dieren en planten zijn per definitie echt en eerlijk omdat zij geen subjectiviteit in de zin van oordelen en veroordelen kennen. Er is geen twijfel mogelijk over het feit dat plantjes niet dood gaan om een kind dwars te zitten, maar omdat het kind ze geen water heeft gegeven. Vanuit die ‘objectiviteit’ doet een dier op zijn beurt een sterk beroep op de echtheid en eerlijkheid van het kind. De objectieve grondslag bij omgang met planten en vooral ook met dieren, namelijk die van zorg nodig hebben, zorg geven en ‘samenwerken’ om iets voor elkaar te krijgen, biedt de mogelijkheid de natuur in te zetten als bemiddelende factor in de pedagogische benadering van kinderen. Daarnaast biedt het leven op een boerderij de kinderen de gelegenheid zichzelf op een andere manier te ervaren: de natuur, de dieren, het buiten zijn kan iets in het kind in beweging zetten wat verwijst naar een oeververtrouwen in de wereld zoals die is en waar het kind bij hoort. Het creëren van mogelijkheden voor het kind om zich te verbinden met de natuur is steeds een aandachtspunt.

5. *Jeugdzorg op de Zonnehoeve*

Uitgangspunt van het project Gezinsboerderij is om de verschillende leef- en werkgebieden die het geheel van de boerderij vormen, zo in te zetten dat zij hun therapeutische effecten kunnen hebben bij de kinderen. Zoals geschetst in paragraaf 2 biedt Zonnehoeve een grote variëteit aan kansen en worden kinderen bijna als vanzelfsprekend uitgenodigd nieuwe ervaringen op te doen. De mogelijkheden die opvang in gezinshuizen bieden, zijn in de jeugdzorg bekend. Nieuw is de integratie van de mogelijkheden van het gezinshuis met verschillende andere mogelijkheden tot één

integraal aanbod. De mogelijkheden die worden toegevoegd zijn: de inbedding in de diervriendelijke agrarische omgang met dieren en planten, in de sociale context van het leven op de Zonnehoeve en in de natuurlijke omgeving.

In project gezinsboerderij worden de door Kok (Kok, 1984) omschreven eerste en tweede orthopedagogische strategie geïntegreerd. Afstemming is een belangrijke voorwaarde om de

mogelijkheden van deze integratie optimaal te kunnen benutten. Er wordt een begeleidingsteam samengesteld, waarvan deel uitmaken de coördinator, de gezinsouders, de boeren en andere begeleiders. De coördinator draagt er zorg voor dat op basis van de inbreng van de verschillende betrokkenen een behandelingsplan wordt opgesteld waarin de ontwikkelingsweg van het kind geschetst wordt en de doelstellingen en aanpak voor het verblijf op de Zonnehoeve worden vastgelegd. De aanpak in de diverse leef- en werksferen wordt hier op elkaar afgestemd. In het plan worden ook de momenten en wijze van evaluatie vastgelegd.

De primaire leefsituatie in het gezinshuis

In het gezinshuis gaat het allereerst om de ervaring van zorg, aandacht en veiligheid in een min of meer stabiel verband waarin mensen met elkaar leven. Tot rust komen als voorwaarde voor tot zich zelf kunnen komen. De start van het verblijf van kinderen op de Zonnehoeve staat in het teken van kennismaken en wennen. Voor een allereerste kennismaking en om tot een besluit over plaatsing te komen wordt een logeerruimte ingericht.

De gezinsouders zijn bij uitstek degenen die als eersten een kind bekend maken met het leven op de boerderij. Zij introduceren het bij de boeren en de medewerkers, zij zorgen ook voor de kennismaking met de andere volwassenen en de kinderen die er wonen. Ze kijken en luisteren naar het kind en zoeken naar de plaatsen waar het kind thuis kan zijn en kan groeien. Naast acceptatie is het bieden van veiligheid van meet af aan van cruciaal belang; veiligheid op fysiek, emotioneel en sociaal gebied. Dat betekent enerzijds dat de kennismaking met het leven op de boerderij, zoals de omgang met de dieren en met machines, door de volwassenen begeleid wordt. Het betekent anderzijds dat de volwassenen ervoor waken dat kinderen de veiligheidsgrenzen niet overschrijden en schade aan zichzelf of aan have en goed aanrichten. Het redelijk overzichtelijke leven op Zonnehoeve biedt de mogelijkheden de risico's te beheersen. Zoals we in paragraaf drie aan hebben gegeven vraagt ontwikkeling niet alleen acceptatie en veiligheid, maar ook uitdaging. Sommige kinderen zullen direct op onderzoek uitgaan en de uitdaging zoeken. Andere kinderen hebben het nodig zich eerst thuis te gaan voelen op de Zonnehoeve en zich geaccepteerd en veilig te weten. Maar ook hen worden op zeker moment systematisch en bewust specifieke en individueel bepaalde uitdagingen geboden. De gezinsouders zoeken met de kinderen waar voor hen die uitdagingen liggen. Na zes tot acht weken komt het begeleidingsteam samen en wordt het behandelingsplan opgesteld waarin de doelstellingen en aanpak voor het verblijf op de Zonnehoeve worden vastgelegd.

De ontmoeting met andere mensen op Zonnehoeve

De Zonnehoeve is niet alleen een bedrijf, maar ook een sociale gemeenschap. De sociale leefwereld op de boerderij biedt het kind de mogelijkheid een relatie te leggen met voor hem of haar betekenisvolle volwassenen. Er zijn belangstellende en betrokken volwassenen, met wie het kind in vrijheid contact kan hebben en die het kind de mogelijkheden van bevestiging en verbreding van het sociale repertoire bieden. Het sociale verband op Zonnehoeve betekent dat het niet alleen gaat om persoonlijke belangstelling maar ook om betrokkenheid. Elk kind op Zonnehoeve maakt deel uit van dat sociale verband: 'is er een van ons'. Kinderen zullen hierin al snel hun eigen weg vinden. Dat neemt niet weg dat het sociale leven ook bewust en systematisch ingezet wordt voor de hulpverlening aan de jeugdigen.

Het leven op Zonnehoeve wordt net als elders bepaald door de dagelijkse gang van zaken, met alle zorgen en irritaties die daarbij horen, maar onder die dagelijkse gang van zaken ligt een

inspiratie, een wil om iets te realiseren wat maatschappelijk van betekenis is. Dit iets heeft betrekking op de vermenschlijking van de landbouw en het mens worden aan de landbouw (zie de inleiding). Deze inspiratie en de waarden die daaruit spreken zijn voor kinderen als zingeving beleefbaar.

De activiteiten op Zonnehoeve

De sfeer van werk en organisatie in het algemeen biedt voor kinderen de mogelijkheid om op een reële manier contact te krijgen met en gevoel te krijgen voor de gewone realiteit van het leven. Realiteitsbesef en gronding door het meebeleven van zorgen voor het gewas, het zien van de doelgerichte acties om de oogst binnen te halen en de bevrediging als het gelukt is, maar ook door de confrontatie met beslissingen rond zieke dieren en vragen met betrekking tot opbrengst en rentabiliteit.

Het zien van, het verkeren in de sfeer van en vooral ook op eigen wijze participeren aan boerenwerk geeft mogelijkheden om ervaring op te doen met:

- samenwerking en saamhorigheid
- Uitdaging aangaan: (durven) te handelen
- doorzetten, afmaken
- verantwoordelijkheid dragen
- fysieke inzet (lichaamservaring, concentratie, energiegevoel)
- competentieontwikkeling
- ‘Objectieve’ confrontatie: de kwaliteit van het werk is direct af te lezen van het welzijn van dier en gewas.

Het vakmanschap van boeren is direct beleefbaar en biedt identificatiemogelijkheden voor kinderen, identificatie met competente volwassenen die vakkundig in hun werk staan. De boeren zijn bij uitstek degenen die een kind introduceren in een werkgebied. Zij laten ze zien hoe ze met de koeien moeten omgaan, geven ze een plek om te kijken naar het melken. De boeren moeten kunnen inschatten hoeveel ruimte een kind kan krijgen in een werkgebied en waar duidelijke grenzen gesteld moeten worden. Een kind bijvoorbeeld dat erg veel gevoel toont voor de omgang met paarden, zal al snel actief bij de verzorging betrokken kunnen worden. In de werkplaats moet misschien gezocht worden naar mogelijkheden om een kind zelf iets te laten maken.

Bij de keuze van activiteiten wordt een koppeling gemaakt tussen hulpvraag en interesses van het kind en de specifieke mogelijkheden van de verschillende werkgebieden. Zo biedt *de melkveehouderij* voor kinderen vanaf 12 jaar ervaringsmogelijkheden op het terrein van motivatie en doelgerichtheid. Gewoon in de stal zijn bij de koeien kan rustgevend zijn ook voor jongere kinderen. *De paardenhouderij* biedt ervaringsmogelijkheden op het terrein van het persoonlijk engagement in een relatie (de bemiddelende functie van een pony), de confrontatie met eigen sociale competenties (in de ontmoeting met het dier) en de inzet van de wil voor kinderen vanaf 8 jaar. In de paardenstal verkeren is voor kinderen van jongere leeftijd motiverend, opwindend en inspirerend. *De kleinveestal* biedt bevrediging van de basisbehoeften aan veiligheid en warmte en geeft de mogelijkheid verantwoordelijkheid en ‘sociale’ vaardigheden te oefenen door zorg te geven aan deze dieren, hen aan te raken, te aaien en zich geaccepteerd te weten voor kinderen van verschillende leeftijden. *De tuinbouw* doet door het routinematige handwerk een sterk appel op leren werken, doorzetten en beheersing. *De akkerbouw* biedt kansen op de ontwikkeling van het

waarnemingsvermogen en van het gevoel voor grond en gewas. *De mechanisatie* biedt mogelijkheden voor het ontwikkelen en inzetten van technische competentie en het nemen van verantwoordelijkheid voor kinderen vanaf 14/15 jaar. Vanaf 10 jaar kunnen kinderen actief meedoen met het oogsten (handmatige taken), terwijl trekkers en werktuigen fascinerend zijn voor alle kinderen, van klein tot groot.

Natuurbeleving

Het beleven van de natuur op en rond het bedrijf (Zonnehoeve beheert ook mede ruim 300 ha natuurgebied) doet een sterk appel op zintuigen, maar ook op de bereidheid tot open stellen voor de wereld om ons heen. Vanuit deze bereidheid kan vertrouwen in zichzelf en in wat er is groeien. De aangeduide ervaringsmogelijkheden hebben een functie in de ontwikkeling van het kind op weg naar volwassenheid. De uitdaging voor het project gezinsboerderij ligt daarin om elk kind die plaats te bieden die het nodig heeft om verder te groeien. Dit vraagt van gezinsouders en andere begeleiders dat ze goed kijken en luisteren naar de kinderen en zich in hen inleven. Door in het begeleidingsteam ervaringen uit te wisselen en de diverse mogelijkheden systematisch onder de loep te nemen, wordt zorg gedragen voor een optimale en professionele opvang van de kinderen. In de volgende paragraaf schetsen we hoe dit georganiseerd wordt.

Beëindiging van plaatsing

Wanneer de doelen zoals beschreven in het behandelingsplan bereikt zijn of wanneer een kind onvoldoende uitdagingen meer vindt op Zonnehoeve, komt beëindiging van de plaatsing in het vizier. Het begeleidingsteam neemt het initiatief tot onderzoek van de uitplaatsingsmogelijkheden. De coördinator overlegt daartoe met de plaatsende instantie, voogd en ouders. Het kind krijgt in dit proces een zwaarwegende stem: wat zijn zijn of haar wensen en verlangens.

6. *Organisatorische vormgeving*

Op Zonnehoeve beweegt het kind zich in verschillende leefsfieren: het gezinshuis, de sociale leefwereld en de werkgebieden. Bovendien beweegt een kind zich ook buiten de Zonnehoeve: het gaat naar school, gaat mogelijk regelmatig naar zijn of haar ouders of andere familie. Om op een professionele manier de jeugdigen op te vangen worden hoge eisen gesteld aan de gezinsouders en de boerenbegeleiders. Daarnaast wordt zorg gedragen voor een ondersteuningsstructuur waarin de kwaliteit van de zorg bewaakt en bevorderd wordt en waarin aandacht is voor uitwisseling met externe relaties.

Het project Gezinsboerderij zal, als project in het kader van de Jeugdhulpverlening, voldoen aan de kwaliteitseisen die vanuit de WJHV zijn geformuleerd. In een innovatief project als dat van de Gezinsboerderij is het ontwikkelen van die vormen van organisatie en ondersteuning die het mogelijk maken de meerwaarde van het project te realiseren, een belangrijk aandachtspunt.

De ondersteuningsstructuur

Ter ondersteuning van de gezinsouders en de andere volwassenen wordt een zorgcoördinator aangesteld. Deze coördinator draagt er zorg voor dat de ervaringen van de volwassenen (gezinsouders, bewoners en boeren) bij elkaar worden gebracht en zo worden geordend dat de

volwassenen in de verschillende leefsferen zich gezamenlijk een beeld vormen van het kind en afgestemd op de behoeften van het kind kunnen handelen.

Bij alle overleggen speelt in de vorm van intervisie en consultatie de zelfreflectie van de volwassenen, gericht op het verhelderen van hun eigen aandeel in de relatie met het kind, een belangrijke rol. Op deze wijze versterken de volwassenen hun bewustzijn van de ontwikkeling van het kind en van hun eigen manier van begeleiden en worden zij gesteund in hun omgang met het kind.

Het bijeenbrengen en bewerken van ervaringen met kinderen vraagt om verschillende vormen van overleg: elke leefsfeer heeft regelmatig overleg en daarnaast is er het gezamenlijk overleg per kind. Ook wordt door middel van consultatiebijeenkomsten gericht gebruik gemaakt van externe deskundigheid. De diverse overleggen worden gedocumenteerd en er wordt steeds een terugkoppeling gemaakt naar het behandelplan van het kind. Gezien het ontwikkelingskarakter van het project ligt er een sterke koppeling tussen de zorgorganisatie en het proces van methodiekontwikkeling, waarbij methodiekontwikkeling ook wordt opgevat als een georganiseerd en gedocumenteerd leerproces van bij de zorg betrokkenen. Vanuit deze sterke koppeling ligt de regie van de methodiekontwikkeling bij de zorgcoördinator (paragraaf 7). Naast het interne overleg op de Zonnehoeve is er een organisatie nodig om de bredere sociale context van het kind bij de behandeling van het kind te betrekken. De gezinsouders of andere significante volwassenen van de Zonnehoeve onderhouden regelmatig contact met de school van het kind. De wijze waarop de eigen familie van het kind bij de zorg op Zonnehoeve kan worden betrokken is geheel afhankelijk van de specifieke geschiedenis van het kind. De organisatorische vormgeving van de zorg bouwt voort op wat in gewone gezinsomstandigheden impliciet en als vanzelfsprekend gebeurt, nl. dat ouders over hun kind praten met voor hen relevante anderen. Wat in het dagelijkse leven vanzelfsprekend is, wordt in de zorgorganisatie expliciet en bewust gemaakt.

De gezinsouders

Binnen de Leo Stichting is vooral op de Glind, maar ook in andere projecten, veel ervaring opgedaan met gezinshuizen. Zowel wat betreft de selectiecriteria en -procedures van de gezinsouders als wat betreft de verschillende soorten 'ouderschap'. Binnen de Glind wordt gewerkt met een gefaseerde, stapsgewijze selectieprocedure waarin toegewerkt wordt naar een gezamenlijke besluitvorming van aspirant-ouders en de instelling. De selectiecriteria die op de Glind zijn ontwikkeld zullen voor het project Gezinsboerderij worden aangevuld met locatiegebonden criteria zoals: de affiniteit tot landbouw/natuur; het willen en kunnen functioneren in de sociale context van Zonnehoeve; het willen kunnen participeren aan overlegsituaties rond behandelplannen van de kinderen.

Van gezinsouders mag verwacht worden dat zij in staat zijn op een professionele en betrokken manier de aan hen toevertrouwde kinderen te begeleiden. Dit vraagt in de eerste om evenwichtige volwassenen, die op een verantwoorde en authentieke wijze in een opvoedingsrelatie kunnen staan. De Ruyter (1999) onderscheidt in dit verband drie dimensies waarop de kwaliteit van het opvoeden beoordeeld kan worden: de technische, de relationele en de expressieve dimensie. De technische dimensie zegt iets over kundigheid: ziet een opvoeder wat een kind nodig heeft zonder dit oordeel te laten vertroebelen door eigen positieve of negatieve emoties en kan de opvoeder op creatieve wijze een adequaat antwoord ontwerpen en uitvoeren. De relationele dimensie doet het

licht schijnen op de mate van gelijkwaardigheid en nabijheid in de opvoeding. Een opvoeder kan te weinig of te veel rekening houden met zichzelf als persoon. Tenslotte is er de expressieve dimensie die wijst op het belang van authenticiteit in het gedrag van de opvoeder. "Een opvoeder kan reflecteren op zijn opvoeden en kan in zijn opvoedend gedrag laten merken dat hij zijn aandeel in de opvoeding herkent en erkent" (De Ruyter, 1999, p23).

In een serie interviews met zeer ervaren pleegouders en gezinsouders hebben we onderzocht over welke kwaliteiten gezinsouders moeten beschikken. Weliswaar in andere bewoordingen gesteld, vonden we de eisen van De Ruyter in grote lijnen bij hen terug. De ervaringsdeskundigen reikten ons de volgende aandachtspunten aan.

In de eerste plaats is het belangrijk dat mensen primair voor het gezinsouderschap kiezen vanuit de wens zichzelf verder te ontwikkelen. Het mag niet zo zijn dat een dergelijke keuze gemotiveerd wordt vanuit onvrede met de actuele levenssituatie of vanuit een idealisme om 'goed te doen'. Bij alle pleeg- en gezinsouders zagen we het zorgen voor en ontmoeten van anderen, van jeugdigen als levensthema terug in hun biografie.

Een tweede belangrijke kwaliteit voor deskundig gezins- en pleegouderschap is het vermogen te reflecteren op het eigen handelen in de opvoedingsrelatie. Professionele gezins- en pleegouders zijn zich bewust van de eigen rol in de opvoedingsrelatie en zijn bereid daar continu over na te denken.

Een derde belangrijk punt is de wijze waarop de ouders hun rol zien. In het algemeen gaat de voorkeur uit naar een bescheiden rol, waarin niet teveel verwacht wordt van het kind. Goede gezins- en pleegouders vinden het vooral belangrijk ervoor te zorgen dat een kind (weer) in beweging komt. Zij zijn meer procesgericht dan resultaatgericht.

Een vierde vereiste is dat gezins- en pleegouders een groot organisatievermogen hebben zonder het gezinsleven te laten beheersen door gestelde regels. Ze hebben zorg voor een positieve en warme gezinscultuur; het herstel van het normale leven staat voorop.

Tenslotte dienen ouders hun eigen ruimte in voldoende mate te bewaken. Hoe groot hun betrokkenheid bij het gezin ook moge zijn, het is voor gezins- en pleegouders belangrijk om een eigen leven, een eigen sociaal netwerk en eigen activiteiten te onderhouden.

De ervaringen op de Glind laten zien dat ...

De boeren als begeleiders

Zoals aan gezinsouders eisen gesteld worden, worden ook aan de boeren in hun rol van begeleider eisen gesteld. In algemene zin wordt van hen ook kundigheid, gelijkwaardigheid en authenticiteit gevraagd in hun omgang met de kinderen. Bovendien vraagt de combinatie van boer en begeleider zijn van hen:

- Geïnspireerd vakmanschap met liefde voor het werkgebied en kennis en ervaring om binnen dit gebied flexibel te opereren;
- Het begeleiden ervaren als mogelijkheid voor de eigen ontwikkeling;
- Om kunnen gaan met eventuele spanning tussen werk en begeleiden
- Een pedagogische blik: zowel kunnen beoordelen wat de kwaliteiten zijn van werkgebieden als het kind tegemoet kunnen treden volgens pedagogische principes